

Filosofija ir sociologija tarpdalykinių tyrimų kontekste

SIMONA NAUBETCHANOVIENĖ

Vilniaus Gedimino technikos universitetas, Filosofijos ir politologijos katedra, Saulėtekio al. 11, LT-10223 Vilnius

El. paštas: simona.naubetchanoviene@vgtu.lt

Straipsnyje apžvelgiama mokslo konferencija¹, kurioje buvo nagrinėjamos filosofijos ir sociologijos tarpdalykinių mokslų tendencijos, aprašoma jos eiga, pasakojama apie dalyvius, jų pranešimus ir išvalgas, sukėlusias diskusijas tarp kalbėtojų ir klausytojų.

Raktažodžiai: filosofija, sociologija, tarpdalykiškumas

ĮVADAS

Konferencijoje buvo apmąstyta ne tik filosofijos ir sociologijos mokslų raida, bet prisimintos ir kitos mokslo šakos, dėl kurių turime tokią tarpdalykinių disciplinų įvairovę kaip filosofijos sociologija, sociologijos filosofija, komunikacijos filosofija ir sociologija, filosofinė semiotika, sociolingvistika, kalbos filosofija ir pan. Šiame renginyje perskaityta dvylika pranešimų, pagal temas suskirstytų į keturias dalis. Iš viso dalyvavo dvylika pranešėjų, atstovavusių septynioms mokslo institucijoms: LSTC², KSU³, VGTU⁴, VU⁵, VDU⁶, LEU⁷, LKTI⁸. Diskutuota tokiomis temomis: Filosofija, sociologija ir žinojimo struktūra; Filosofija ir sociologija komunikacijos perspektyvoje; Filosofija ir sociologija kaip fenomenų tyrimo strategijos; Filosofijos ir sociologijos regionai.

Konferencijos apžvalgą derėtų pradėti padėka žmonėms, be kurių pastangų šis jau kasmetine tradicija tampantis renginys nebūtų įvykęs, – Arvydui Virgilijui Matulioniui, Meilutei Taljūnaitei, Aurikai Bagdonavičienei bei Tomui Kačerauskui. Pradėdamas konferenciją Tomas Kačerauskas pasidžiaugė, kad paminėti iniciatoriai jau trečius metus organizuoja konferencijas, skirtas filosofijos bei sociologijos problemoms nagrinėti. Tikimasi, kad tradicija bus tęsiama ir kitais metais.

FILOSOFIJA, SOCIOLOGIJA IR ŽINOJIMO STRUKTŪRA

Pirmoji konferencijos pranešėja buvo mokslinio žurnalo *Filosofija. Sociologija* atsakingoji sekretorė Meilutė Taljūnaitė (LSTC). Savo pranešime „Lietuvos sociologija Lietuvos ir Europos mokslinių tyrimų erdvėje“ ji pabrėžė, kad šiandien Lietuvoje sociologijos moks-

¹ Konferencija „Filosofija ir sociologija tarpdalykinių tyrimų kontekste“ įvyko 2013 m. sausio 9 d. Vilniuje, LMA Mažojoje salėje.

² Lietuvos socialinių tyrimų centras.

³ Kazimiero Simonavičiaus universitetas.

⁴ Vilniaus Gedimino technikos universitetas.

⁵ Vilniaus universitetas.

⁶ Vytauto Didžiojo universitetas.

⁷ Lietuvos edukologijos universitetas.

⁸ Lietuvos kultūros tyrimų institutas.

lai yra įvardijami kur kas drąsiau nei prieš du dešimtmečius: pagal mokslo sričių ir krypčių klasifikatorių, socialiniams mokslams (S 000) šiandien priskiriama: 01S Teisė, 02S Politikos mokslai, 03S Vadyba, 04S Ekonomika, 05S Sociologija, 06S Psichologija, 07S Edukologija, 08S Komunikacija ir informacija⁹. Pranešėjos nuomone, tai, kas prieš 20 metų buvo suprantama kaip sociologijos mokslo šaka, šiandien patenka į kitokią klasifikaciją¹⁰. Šiandien sociologija kaip visiškai savarankiška mokslo šaka yra pasiekusi tokią brandą, kad nuo jos buvo atskirtos socialinio darbo, demografijos bei socialinės antropologijos mokslo šakos. Pranešėja pabrėžė ir pagrindines tarpdalykiškumo problemas, su kuriomis šiais laikais susiduria sociologijos mokslas: nepakankamas doktorantūros studijų proceso tarptautiškumo lygis, teisiškai ir organizacijos prasme nesureguliuotos tarpkryptinės doktorantūros studijos, verslo struktūrų ir kiti socialiniai partneriai nedalyvauja planuojant ir prižiūrint doktorantūros studijas. Po šio pranešimo buvo diskutuojama apie komunikacijos vietą mokslo sričių, krypčių bei šakų klasifikacijoje, taip pat pasiūlyta skatinti tarpdalykines studijas ir į kitais metais planuojamą konferenciją, skirtą sociologijos ir filosofijos mokslams, pakviesti ir kitų sričių mokslininkus. Vienas klausytojas šį pasiūlymą pagrindė tokiu teiginiu: „Fizinių mokslų atstovai privalo bendradarbiauti su socialinių mokslų atstovais, jeigu nori išvengti katastrofų. Juk visos nelaimės įvyksta dėl žmogiškojo veiksnio.“

Kazimiero Simonavičiaus universiteto rektorius Arūnas Augustinaitis (KSU) savo pranešime „Filosofija ir sociologija šiuolaikinio žinojimo struktūroje“ išskyrė žinojimo paradigmas, transformatiškumo ir filosofinio žinojimo universalumą, hipertekstinį žinojimą bei perspektyvas. Pranešėjas taip pat pabandė apibrėžti filosofijos ir sociologijos vaidmenį šiuolaikinėje žinojimo struktūroje ir teigė, kad keičiantis žinojimo paradigmoms vyksta ir žinojimo paradigmos pokyčiai: greta tradicinės mokslų struktūros atsiranda kiti žinojimo vidinės architektūros ir racionalumo kriterijai, kurie iš esmės transformuoja filosofijos ir sociologijos žinių organizavimą, vertinimą, praktinį taikymą. Pranešimo autorius pabrėžė, jog ypač svarbu yra atskirti „žinias“ ir „žinojimą“, nes tik tuomet galima išsiveržti iš buitinio lygmens į mokslinį nagrinėjimą, kurį plačiau analizavo savo straipsnyje „Šiuolaikinio žinojimo sandara“¹¹, teigdamas, kad „žinojimo būdų skirtumai leidžia kalbėti apie skirtingas pažinimo formas. Jos sudaro žinojimo struktūras, kurios apibrėžia mokymo galimybes ir leidžia naudoti žinių įskaitmeninimo kriterijus“ (Augustinaitis 2004). Šiandieninis mokslas integruojasi, dėl to įvairios mokslo šakos, tarp jų filosofija ir sociologija, įgyja visai kitų bruožų. Filosofijos ir sociologijos žinios postmoderniuose kontekstuose gali būti nagrinėjamos ekonominiu, vadybiniu ir inovaciniu aspektu. Savo pranešimą A. Augustinaitis užbaigė šiuolaikinės visuomenės analize, išskirdamas „kultūrinio gyvūno“, „kūrybinės visuomenės“ bei „3D pasaulio“ sąvokas. Tokios autoriaus mintys sulaukė klausytojų komentarų: buvo prisiminta dar viena šiuolaikinės visuomenės sąvoka – „medijų ekologija“.

Konferencijoje pranešimą „Kūrybinių ir kultūrinių industrijų idėjos: filosofiniai ir socialiniai aspektai“ skaitęs vienas konferencijos organizatorių Tomas Kačerauskas (VGTU) apžvelgė kūrybinių ir kultūrinių industrijų idėjas tiek iš filosofinės, tiek iš sociologinės perspektyvos, taip išplėtodamas kūrybos ekonomikos idėjas, iškeltas straipsnyje „Creative

⁹ Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro įsakymas „Dėl mokslo krypčių patvirtinimo“ 2012 m. spalio 16 d. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=435520

¹⁰ Mokslo kryptys ir šakos 2011 m. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=392998&p_query=&p_tr2=

¹¹ Straipsnio santrauka ir visas tekstas: http://www.leidykla.eu/fileadmin/Informacijos_mokslai/2004-29/31-45.pdf

Economy and Technologies: Social, Legal and Communicative Issues“¹². Pasak autoriaus, filosofinė prieiga reiškia probleminę minties eigą suvokiant mąstymo išteklius ir ribas, o sociologinė prieiga pasireiškia dvejopai: apeliuojant į visuomeninę reiškinį terpę ir taikant sociologinius duomenų rinkimo ir jų tyrimo instrumentus. Aptaręs mokslinių teorijų panašumus (rėmimąsi fenomenais ir bandymą įveikti egzistencinį baigtinumą), pranešėjas išnagrinėjo kūrybinių ir kultūrinių industrijų koncepcijas, pabrėždamas gilius prieštaravimus, pagrįstus Horkheimerio ir Adorno, J. Baudrillard'o, R. Floridos bei J. Hawkinso išvalgomis. Išklaušę šį pranešimą, konferencijos dalyviai iškėlė klausimą – „Ar mokslas yra kūryba“ ir visi įsitraukė į aktyvią diskusiją apie mokslo ir kūrybos santykį.

FILOSOFIJA IR SOCIOLOGIJA KOMUNIKACIJOS PERSPEKTYVOJE

Po trumpos kavos pertraukėlės konferenciją pratęsusi Agnieška Juzefovič (VG TU) savo pranešime „Vaizdo vaidmuo siejant komunikacines strategijas filosofijoje ir sociologijoje“ svarstė filosofijos ir sociologijos sąsajas bei skirtumus ir nagrinėjo vizualinės komunikacijos perspektyvas. Autorė pirmoje, metodologinei problematikai skirtoje, pranešimo dalyje nagrinėjo pastaraisiais dešimtmečiais stiprėjančias tarpdalykines tendencijas, filosofijos, sociologijos bei komunikacijos sąsajas, išryškindama vaizdo vaidmenį šiame procese. Pranešėja pažymėjo, kad „dabartinėje kultūroje ir jos refleksijoje vis reikšmingesnis vaidmuo atitenka vaizdai ir vaizdo teorijai“ (Juzefovič 2011). Antroje, atvejo analizei skirtoje, pranešimo dalyje analizės objektu autorė pasirinko fotografijas, vaizduojančias minią, kuri, pasak pranešėjos, yra viena reikšmingiausių moderniosios visuomenės formų. Skirtingais rakursais žvelgdama į tuos pačius atvaizdus pranešėja svarstė, kokius filosofinius bei socialinius kontekstus gali atskleisti vaizdai. Pranešimą A. Juzefovič pabaigė apibrėždama filosofinės interpretacijos savybūms bei skirtumams nuo sociologinės prieigos. Šis pranešimas paskatino klausytojų diskusijas apie vaizdų (šiuo atveju nuotraukų) komunikaciją. Buvo diskutuojama, ar apskritai yra įmanomas objektyvus nuotraukų vertinimas, ir kiek bei kokių nuotraukų reikia pateikti norint perteikti konkretaus laikmečio ar situacijos nuotaiką.

Pranešimą „Politinės filosofijos ir politikos mokslo disciplinos: priešiškus, bendradarbiavimas ar ignoravimas“ skaitęs Mindaugas Stoškus (VU) analizavo politikos mokslo susiformavimo filosofines prielaidas ir atsiskyrimą nuo politinės filosofijos, taip pat aptarė politikos mokslo institucionalizavimo ir santykio su politine filosofija raidos procesus. Pranešėjo iškelti klausimai sutapo su jo disertacijos tyrimo uždaviniais, kuriais siekiama „išsiaiškinti 1) kokiomis pamatinėmis moderniosios politinės filosofijos prielaidomis remiasi politikos mokslas; 2) kaip formavosi nauja politikos mokslo disciplina, kaip vyko jos institucionalizavimo procesai ir kaip susiklostė politikos mokslo santykio su politine filosofija raida; 3) ar Straussui pavyko nuosekliai pagrįsti politinės filosofijos reikšmingumą tiek politikos mokslui, tiek visai filosofijai“ (Tuleikytė 2012). M. Stoškaus teigimu, politikos mokslas atsirado ir formavosi kaip mokslinė alternatyva nemokslinei politinei filosofijai. Pranešėjas apžvelgė svarbiausius politinės filosofijos ir politikos mokslo skirtumus bei panašumus ir pabrėžė, jog tarp politikos mokslo ir moderniosios politinės filosofijos vis dėlto egzistuoja glaudūs ryšiai. Prieštaringas pirminis politinės filosofijos ir politikos mokslo santykis lemia dabartinę politikos filosofų ir politikos mokslininkų bendradarbiavimo problemišumą. Po pranešimo su klausytojais diskutuota apie socialinių bei fizinių mokslų teorines prielaidas ir jų ypatumus.

¹² Kačerauskas 2012. Straipsnio santrauka ir visas tekstas: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.3846/1611699.2011.620151#.Ul6HpVAjymo>

Kita pranešėja Nida Vasiliauskaitė (VGTU) savo pranešime „Kas Lietuvoje bijo komunizmo? Apie šmėklas ir kūnus“ analizavo komunizmo suvokimą sovietmečiu ir šiandien. Ji pateikė įvairias komunizmo interpretacijas, akcentavo komunizmo baimę bei mėgino paaiškinti pranešime pasirinktą *šmėklos* metaforą¹³. Pranešėja negailėjo kritikos Lietuvos valstybės atkūrimo 20 metų bei Tarptautinio kongreso ir visuomeninio Vilniaus tribunolo 10 metų sukaktims paminėti LR Seime surengtos tarptautinės mokslinės konferencijos „Komunizmo šmėkla ir nusikaltimai“¹⁴ tikslams, kurie, pasak N. Vasiliauskaitės, ne tiek moksliniai, kiek politiniai ir retoriniai, tačiau šmėklos vaikščiojimo po šių dienų Lietuvą faktas ir jos bauginantis poveikis buvo neabejotinai patvirtinti.

FILOSOFIJA IR SOCIOLOGIJA KAIP FENOMENŲ TYRIMO STRATEGIJOS

Po pietų pertraukos konferenciją pratęsęs Naglis Kardelis (VU) savo pranešime „Senovės graikų religija: filosofijos ar sociologijos fenomenas?“ pateikė labai išsamius senovės graikų kultūros tyrimo rezultatus. Kaip graikų kultūros tyrėjas autorius išskyrė tokias išvalgas: graikai reikalauja kelti tikėjimu paremtas hipotezes, o iš pastarųjų yra kuriamas mokslas ir filosofija (jų filosofija yra imanentinė); graikų kultūra mėgsta gražias, tvarkingas formas, pati forma turi labai aiškų savo ribotumą, aptinkamą taip pat ir graikų filosofijoje; graikų dievai turi neįprastų bruožų, pavyzdžiui, ne vadovauja, o stengiasi racionaliai įtikinti. Tačiau, pasak autoriaus, „to, kas įvyko Graikijoje, filosofijos tėvynėje, prieš daugiau nei pustrėčio tūkstančio metų, kai helėnų mintis tapo skeptiškai minimalistinė bei orientuota į grynąją teoriją, reikšmės met, regis, tinkamai nesuvokėme iki šių dienų, nes iki šiol neišmokome mąstyti taip šaltai ir taip švariai, kaip Herakleitas ir Sokratas“ (Kardelis 2008).

Kita pranešėja Jūratė Sabašinskaitė (VDU) pranešime „Atsakomybės problema ekofilosofijoje“ iš ekofilosofijos perspektyvos siekė pristatyti šiuolaikiniame technologijų pasaulyje kylančią atsakomybės problemą. Išsamiai aptarusi, kas bendra tarp ekologijos, filosofijos ir fenomenologijos, autorė bandė atsakyti į klausimą, *kodėl ekofilosofiją galima kildinti iš M. Merleau-Ponty suvokimo fenomenologijos?* Pranešimo pabaigoje J. Sabašinskaitė nagrinėjo fizinio atstumo reikšmę gyvenamosios aplinkos suvokimui, taip pat aptarė socialinės ir gamtinės aplinkos sąsajas: kaip žmogaus santykis su žmogumi daro įtaką žmogaus ir gamtos santykiui. „Kaip teigia ekofilosofai ir Merleau-Ponty, visi žmonės yra tame pačiame pasaulyje kartu su visa gyvąja gamta. Fizinis atstumas čia netenka reikšmės“ (Sabašinskaitė 2013).

Viktorija Žilinskaitė-Vytienė (VGTU) pranešime „Ar įmanoma sociologija be interdiscipliniškumo“ vadovavosi idėja, kad „klasikinės paradigmos ir klasikinės bei naujos teorijos leidžia pamatyti visuomenės analitinių modelių įvairovę“ (Žilinskaitė 2010), bei kėlė klausimą, *kiek sociologija kaip disciplina yra gryna?* Bandydama atsakyti į šį klausimą pranešėja išsamiai aptarė *inter-*, *multi-* bei *trans-* santykius tarp skirtingų disciplinų. Pranešimo autorės nuomone, priimtinausia vartoti *inter- priešdėlį* (interdiscipliniškumas). Šių sąvokų aptarimas sulaukė didžiulio klausytojų susidomėjimo ir visus įtraukė į bendrą diskusiją apie tinkamiausios sąvokos vartojimą kalbant apie santykius tarp disciplinų. Pranešėja su klausytojais taip pat diskutavo apie įvairovę, egzistuojančią visuose moksluose. Prieita prie išvados, kad interdiscipliniškumas egzistuoja visuose moksluose, net jeigu kartais jis yra nepastebimas, juk, pavyzdžiui, sociologas, norėdamas atlikti švietimo sistemos tyrimą, pirmiausia turi susipažinti su pagrindine edukologijos mokslo informacija.

¹³ Straipsnio visas tekstas: <http://www.satennai.lt/?p=26481>

¹⁴ Konferencija įvyko 2010 m. spalio 29 d. Lietuvos Respublikos Seime.

FILOSOFIJOS IR SOCIOLOGIJOS REGIONAI

Po trumpos pertraukos paskutiniąją konferencijos dalį pradėjo Vilija Grincevičienė (LEU) pranešimu „Vertybių modeliai šeimoje ir mokykloje“, kuriame buvo apžvelgti tyrimo¹⁵, atlikto edukologijos, sociologijos ir psichologijos mokslų erdvėje, rezultatai. Apibendrinama savo pranešimą autorė teigia, kad filosofinės srovės – realizmas, idealizmas, humanizmas, skepticizmas, subjektyvizmas, objektyvizmas ir kt. – skirtingai analizuoja vertybių egzistencinės ir gnoseologinės būklės problemas. Skirtingus akcentus dislokuoja kultūra, religija, šalies politinė, ekonominė ir ypač švietimo sistema. Švietimas, pasak autorės, neabejotinai padeda asmeniui plėtoti prigimtines galias, perimti realiąsias ir idealiąsias vertybes, būtinas adaptuojantis sparčiai besikeičiančiame sociume.

Jonas Srėbalius (VGTU) parengė pranešimą „Komunikatyvinė charizmos paskirtis – funkcinis struktūros elementų lygiavertiškumas“, kuriame siekė atskleisti, kaip charizma atsiveria per intelektualinės nuosavybės objektus: išradimus, prekių ženklus, dizainą ir autorine teise ginamus kūrinius.

Basia Nikiforova (LKTI) pranešime „Lietuvos ir Baltarusijos pasienio kultūrinis kraštovaizdis kaip tarpdalykinis mokslinių tyrimų objektas“, pratęsdama anksčiau nagrinėtą temą „Central Europe: Territoriality and Spiritual Images“¹⁶, aptarė kultūrinio kraštovaizdžio fenomeną. Autorė teigia, kad tarpdalykinė prieiga panašiuose tyrimuose yra labai svarbi, nes leidžia išsamiau analizuoti kultūrinio kraštovaizdžio reiškinių geopolitinių, kultūrinių, geografinių, etninių, nacionalinių, religinių ir kalbinių arba lingvistinių požūriū. Tarpdalykinė prieiga padeda kultūrinį kraštovaizdį pamatyti kaip įvairovę atspindinčią dominantę, o pasienį traktuoti kaip tam tikro brandumo ir istorinio stabilumo reiškini.

IŠVADOS

Konferencijos pranešimai ir klausytojų diskusijos išsamiai, giliai ir gana plačiai apžvelgė filosofijos ir sociologijos tarpdalykinių mokslų tendencijas. Pasikeitimas idėjomis tapo puikiu paskatinimu moksliniuose darbuose ir toliau aktyviai gvildinti tarpdalykines filosofijos bei sociologijos mokslų problemas.

Gauta 2013 09 23
Priimta 2013 09 30

Literatūra

1. Augustinaitis, A. 2004. „Šiuolaikinio žinojimo sandara“, *Informacijos mokslai* 29: 31–45.
2. Juzefovič, A. 2011. „Vizualinio posūčio ir vizualinių studijų fenomenas dabartinėje kultūroje“, *Logos* 69: 64–72.
3. Kačerauskas, T. 2012. „Creative Economy and Technologies: Social, Legal and Communicative Issues“, *Journal of Business Economics and Management* 13(1): 71–80.
4. Kardelis, N. 2008. „Svetimo ir nesuvokiamo Heladės pasaulio paradoksai: senovės graikai kaip Kitas“, *Athena* 4: 11–21.
5. Nikiforova, B. 2012. „Central Europe: Territoriality and Spiritual Images“, *Limes: Borderland Studies* 2(5): 103–114.
6. Sabašinskaitė, J. 2013. „Ekofilosofija: M. Merleau-Ponty, kūnas, suvokimas bei dialogas“, *Logos* 74: 190–198.

¹⁵ Grincevičienė, V. 2010. „Mokyklos kaitos erdvės ir linkmės. Pedagoginis-sociologinis aspektas“. *Mokslu darbu apžvalga. Socialiniai mokslai, edukologija* (07S). Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas, 76 p. Prieiga per internetą: www.vpu.lt/document.aspx?id=2625

¹⁶ Nikiforova, B. 2012. Straipsnio santrauka ir visas tekstas: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.3846/20297475.2012.717236#.Ul6JbVAjymo>

7. Tuleikytė, J. 2012. „Politinės filosofijos ir politikos mokslo santykio tyrimas“, *Problemos* 81: 196–198.
8. Žilinskaitė, V. 2010. „Sociologijos kelio tyrimų peizažai. Teorijos ir empirikos santykis 17-ajame Pasaulio sociologijos kongrese“, *Sociologija. Mintis ir veiksmas* 1(26): 158–167.

SIMONA NAUBETCHANOVIENĖ

Philosophy and sociology in the context of interdisciplinary research

Summary

This article reviews the scientific conference, that analyzed interdisciplinary trends in philosophy and sociology. This article describes the course of the conference, tells about participants, their reports and insights that led to discussions between speakers and listeners.

Key words: philosophy, sociology, interdisciplinary